

**AZƏRBAYCAN XALQ CÜMHURİYYƏTİNİN YARANMASI ƏRƏFƏSİNDƏ
YERLİ DÖVLƏT HAKİMİYYƏTİ VƏ ÖZÜNÜİDARƏETMƏ
ORQANLARININ FƏALİYYƏTİNİN NORMATİV-HÜQUQİ ƏSASLARI****X.C.İSMAYİLOV****Bakı Dövlət Universiteti****xayyam-ismail@mail.ru**

Məqalədə 1917-1918-ci ilin əvvəllərində Azərbaycanda yerli dövlət hakimiyyəti və özünüidarəetmə orqanlarının qarşılıqlı münasibətlərinin normativ-hüquqi əsasları tədqiq edilir, şəhər özünüidarəetməsi fəaliyyətinin hüquqi əsasları nəzərdən keçirilir, zemstvo özünüidarəetməsinin Azərbaycanda tətbiqini nəzərdə tutan hüquqi aktların mahiyyəti təhlil olunur.

1917-ci ilin əvvəllərində cəmiyyətin bütün sahələrini əhatə edən və müharibə nəticəsində daha da kəskinləşən böhranlı vəziyyət hakimiyyət böhranını daha qabarıq şəkildə üzə çıxarmışdı və nəticədə mütləqiyyət devrilməmiş, Dövlət Duması buraxılmış və demokratik dövlət və hüquq institutlarının bərqərar edilməsi məqsədilə müvəqqəti hakimiyyət orqanları yaradılmışdı. Rusiyanın Müvəqqəti hökumətinin bütün bölgələrdə, o cümlədən də Cənubi Qafqazda xüsusi orqanları təsis edilmişdi. Xüsusi Zaqafqaziya Komitəsi (XZK) adlandırılan həmin orqana yerli idarəçiliyin təşkili və fəaliyyətinin tənzimlənməsi ilə bağlı müəyyən səlahiyyətlər verilmişdi. Onun fəaliyyət proqramı 18 mart 1917-ci il tarixdə dərc edilmişdi. Həmin proqrama uyğun olaraq kəndli-torpaq münasibətlərinin, fəhlə məsələlərinin, milli məsələnin həlli Müəssislər Məclisinin çağırılmasınadək təxirə salınır, torpaqların zəbt edilməsi qadağan olunur, əvvəlki vergi sistemi, məhkəmələr və bəzi inzibati idarələr saxlanılırdı. XZK-nın səlahiyyət hüduqları və fəaliyyət qaydası Müvəqqəti hökumətin 1917-ci il 31 avqust tarixli xüsusi təlimatı (3, f.366, siy.2, iş 46, vv.225-226) ilə müəyyənləşdirilirdi. Təlimatın 4-cü maddəsinə görə, diyarın idarəçiliyi üzrə XZK-nın hüquq və vəzifələrinin hüduqları bir sıra məhdudiyətlərlə Qafqaz canişinliyi haqqında qanunlarla müəyyən edilirdi. Məhdudiyətlər isə həmin qurumun hakimiyyətinin yalnız Qafqazın cənub hissəsinin quberniya, vilayət və mahallarına şamil olunması ilə şərtləndirilirdi. XZK bilavasitə Rusiyanın Müvəqqəti hökumətinə tabe idi və onun yerli orqanı qismində çıxış edirdi. Digər tərəfdən isə o, Cənubi Qafqazın daxili idarəçiliyi ilə bağlı işlərə rəhbərlik edən diyarın mərkəzi orqanı hesab olunurdu. Cənubi Qafqazla bağlı idarəçilik münasibətlərinin tənzimlənməsi məqsədilə hökumətin nəzdində Qafqaz işləri üzrə komissar vəzifəsi də təsis edilmişdi.

Müvəqqəti hökumətin Azərbaycandakı quberniya, qəza, şəhər, nahiyə və kəndlərin ərazisindəki yerli orqanları qismində müvafiq ərazilər üzrə ictimai təşkilatların icraiyə komitələri və onların seçdikləri komissarlar çıxış edirdilər (3,

f.398, siy.2, iş 147, v.39). Həmin orqanların sistemi, təşkili qaydası və fəaliyyəti XZK-nın 27 aprel 1917-ci il tarixli «Zaqafqaziya hüduqlarında yerli hakimiyyətin təşkili haqqında» qərarı (2, f.1818, siy.1, iş 303, vv. 1-2a) ilə əhatəli şəkildə tənzimləndirdi. Bu qərarın tətbiqi ilə əlaqədar xüsusi Təlimat (2, siy.1, iş 307, vv. 1- 4) hazırlanmış və 9 may 1917-ci il tarixdə XZK tərəfindən təsdiq edilmişdi. Adı çəkilən normativ aktlara uyğun olaraq təşkili nəzərdə tutulan yerli idarəetmə orqanlarının aşağı vahidləri, yəni kənd və nahiyə icraiyyə komitələri sadə seçki yolu ilə formalaşdırılırdı. Yəni əhaliyə bilavasitə yalnız kənd və nahiyə icraiyyə komitələrinin seçilməsi hüququ verilirdi. Lakin bu zaman bir sıra məhdudiyətlər də müəyyən-ləşdirilirdi. Bu məhdudiyətlər əsasən yüksək yaş senzini (20 yaş), oturaqlıq senzini (həmin kənd cəmiyyətinin hüduqlarında bir aydan az olmayaraq yaşama tələb olunurdu), bütün seçki sənədləşməsinin əhalinin əksər hissəsinin başa düşmədiyi rus dilində aparılmasını və s.-ni əhatə edirdi.

Azərbaycanın bir sıra şəhərlərində Müvəqqəti hökumətə tabe olan İctimai təşkilatların icraiyyə komitələri ilə yanaşı, müstəqil olaraq fəhlə, kəndli və əsgər deputatları sovetlərinin də fəaliyyət göstərməsi ikihakimiyyətliliyin ortaya çıxmasına səbəb oldu. Bakıda, Şuşada, Gəncədə, Lənkəranda və digər şəhərlərdə fəhlə, kəndli və əsgər deputatları sovetləri meydana gəlmişdi.

Yerli idarəetmə orqanları kimi fəaliyyət göstərəcək sovetlərdə ümumi sosial-siyasi vəziyyətin müxtəlif təzahürləri müşahidə olunurdu. Fəaliyyətinin ilk dövrlərində sovetlərin təşkilati quruluşunda ayrı-ayrı fəhlə, kəndli və əsgər deputatları sovetləri arasında faktiki olaraq əlaqələrin yoxluğu, həmçinin aşağı sovetlərin yuxarı sovetlərə ərazi tabeçiliyinin mövcud olmaması müşahidə edilirdi. Bu amillər Müvəqqəti hökumətin hakimiyyətinə bir qarşılıq olaraq sovetlərin hakimiyyətinin yüksəlişinə imkan verə bilməzdi. 1917-ci ilin sonunadək həm dövlət tərəfindən tanınan və dəstəklənən müxtəlif çeşidli çoxsaylı yerli idarəetmə strukturlarının (şəhər dumalarının və upravalalarının, zemstvoların, Müvəqqəti hökumətin komissarlarının, ictimai təhlükəsizlik komitələrinin, kooperativ, hökumət, zemstvo, həmkarlar komitələrinin, səhiyyə xidmətlərinin, maarifçilik cəmiyyətlərinin icraiyyə komitələrinin və digərlərinin), həm də kortəbii surətdə ortaya çıxan yarımrəsmi təşkilatların (fabrik-zavod komitələrinin, əsgər və donanma komitələrinin) arasında sovetlərin əhəmiyyətliliyinin üstünlüyünün etiraf edilməsini gümana gətirmək belə çətinidir. Bununla belə, həmin orqanlarla müqayisədə sovetlər mühüm bir cəhətə malik idilər. Yuxarıda sadalanan orqanların əksəriyyətinin formalaşdırılmasının əsasında ictimai (və ya ictimai-dövlət) qaydanın durmasına, onların kollegial surətdə fəaliyyət göstərməsinə baxmayaraq, özlərinin mahiyyəti etibarilə onlar başlıca olaraq icra hakimiyyətinin funksiyalarını həyata keçirirdilər. Rusiyanın Müəssislər məclisində qəbul edilməsi nəzərdə tutulan Konstitusiyanın hələ mövcud olmaması şəraitində dövlət hakimiyyəti müəyyən istisnalarla yerlərdə faktiki olaraq özünün qanunvericilik və məhkəmə funksiyalarını yerinə yetirmək imkanını itirmişdi. Bu baxımdan sovetlər dövlətin dağılmasının getdikcə gücləndiyi bir şəraitdə eyni zamanda həm qanunvericilik, həm də icra funksiyalarını yerinə yetirən bir qurumu xatırladırdı. Lakin sovetlərin bu çox-funksiyalı fəaliyyət xarakterini ümumsivilizasiya müstəvisində parlamentli respublika və onu hakimiyyətlərin bölgüsü prinsipi ilə müqayisədə daha yüksək quruluş forması kimi nəzərdən keçirmək, yumşaq ifadə ilə deyilsə, sadələşmə olardı.

Oktyabr inqilabından sonra Rusiyanın Müvəqqəti hökuməti devrilmiş, ha-

kimiyyət tam olaraq sovetlərin əlinə keçmişdi. Rusiyada bütün nümayəndəli orqanların (sovetlərin) yuxarıdan aşağıya doğru vahid dövlət orqanları sisteminə daxil olduğunu ehtiva edən hakimiyyət konsepsiyası qalib gəlmişdi. Bu isə yerli özünüidarəetmənin qeyri-dövlət hakimiyyəti kimi, əhəlinin özünün özünüidarəetmə sistemi kimi anlamını ifadə edən inqilaba qədərki dövrdə mövcud olmuş baxışlarını əsaslı şəkildə dəyişdirmişdi. Bütün ölkə ərazisində yerli idarəetmə üzrə gələcəkdə islahatın həyata keçirilməsi üçün daxili işlər xalq komissarlığı tərəfindən 4 yanvar 1918-ci il tarixdə «Yerli özünüidarəetmənin təşkili haqqında» müraciətnamə və «Sovetlərin hüquq və vəzifələri haqqında təlimat» qəbul edilmişdi. Həmin sənədlər kütləvi hakimiyyətin yerli təsisatlarının praktiki işinin qaydaya salınması üzrə tövsiyələri ehtiva edirdi.

Rusiyanın Müvəqqəti hökumətinin hakimiyyəti dövründə yerli idarəetmə ilə yanaşı, yerli özünüidarəetmə ilə də bağlı islahat xarakterli addımların atılması gündəmdə olan əsas məsələlərdən hesab olunurdu. Müvəqqəti hökumət hakimiyyətinin elə ilk günlərindən yaranmış gərgin vəziyyətdən çıxış yollarından biri kimi dövlətdə özünüidarəetmənin rolunun yüksəldilməsinin, zemstvo və şəhər özünüidarə sistemlərinin islahatlar yolu ilə dəyişdirilməsinin zəruriliyi haqqında nəticəyə gəlmişdi.

Bu məqsədlə 1917-ci il martın 25-də yaradılmış Xüsusi müşavirliyin ertəsi günü keçirilmiş ilk iclasında fəaliyyət proqramı qəbul edilmişdi. Bu proqram yerli idarəetmə və özünüidarəetmə sahəsində bir sıra qanun və qərarların, xüsusilə də, yerli özünüidarəetmə orqanları üzərində nəzarət sisteminin dəyişdirilməsini ehtiva edən normativ aktların işlənilib hazırlanmasını nəzərdə tuturdu. Hər bir problem üzrə xüsusi komissiyalar yaradılırdı.

Müvəqqəti hökumətin qəbul etdiyi 100-ədək qanunvericilik aktının 40-ı yerli idarəetmə və özünüidarəetmə islahatının həyata keçirilməsinə istiqamətlənmişdi. Yerli özünüidarəetmə islahatı üzrə müşavirliyin işləyib hazırladığı qanunların içərisində 15 aprel 1917-ci il tarixdə Müvəqqəti hökumət tərəfindən qəbul edilmiş «Şəhər dumaları qıslanlarının seçilməsi qaydası haqqında və sahəvi şəhər idarələri haqqında müvəqqəti qaydalar» (2, siy.1, iş 303, vv.21-24) əhəmiyyətli yer tuturdu. Bu qaydaların tətbiqi ilə əlaqədar may ayının 3-də «Şəhər ictimai idarələrinə təlimat» (2, siy.1, iş 303, vv.24a-28) da hazırlanaraq daxili işlər nazirliyi tərəfindən təsdiq edilmişdi.

Müvəqqəti qaydalarda, bütövlükdə ölkə ərazisində şəhər özünüidarəetmə orqanlarına seçkilər zamanı ilk dəfə olaraq ümumi, birbaşa və bərabər seçki hüququnun tətbiqi nəzərdə tutulurdu. Qaydaların 3-cü maddəsinə uyğun olaraq millətdən və dini mənsubiyyətindən asılı olmayaraq hər iki cinsdən olan 20 yaşına çatmış, seçki siyahılarının tətbiqi anında müvafiq şəhərdə yaşayan və ya həmin şəhərdə ev təsərrüfatı olan və yaxud şəhərlə əlaqədar xidməti vəzifəsi, habelə digər məşğuliyyəti olan ölkə vətəndaşları seçkilərdə iştirak hüququna malik idilər. Hərbi xidmətdə olanlar seçkilərdə ümumi əsaslar üzrə iştirak edirdilər. Bir sıra kateqoriya şəxslərin şəhər özünüidarəetməsinə seçkilərdə iştirakı yolverilməz hesab olunurdu. Bunlar müvafiq quberniya, vilayət, şəhər rəisliyi və qəza hüdudlarında inzibati hakimiyyətin başında duranlar, onların müavinləri və köməkçiləri, müvafiq ərazidə yerli milis (polis) xidmətində olanlar, rahiblik edənlər və qanunla müəyyən edilmiş qaydada anlaqsız, dəli, lal-kar hesab edilmiş şəxslər idilər.

1917-ci il iyunun 9-da Müvəqqəti hökumətin qəbul etdiyi «Şəhərlərin ictimai idarəçiliyi haqqında qüvvədə olan Əsasnaməyə dəyişikliklər barədə» qərarında (9,

444-480) şəhər ictimai idarələrinin fəaliyyət dairəsi xeyli dərəcədə genişləndirilirdi. Şəhər dumalarının demokratikləşdirilməsi istiqamətində həmin qanunla müəyyən edilmiş yeniliklərə baxmayaraq, bu qurumlar mərkəzi hökumətdən və onun yerli komissarlarından olduqca asılı vəziyyətə qoyulmuşdu. Belə ki, adı çəkilən qanunun 79-cu maddəsinə uyğun olaraq şəhər dumasının ən mühüm qərarları daxili işlər naziri tərəfindən müvafiq nazirliklərlə razılaşma əsasında təsdiq olunmalı idi.

Şəhər dumasının daxili işlər naziri tərəfindən təsdiq olunması tələb edilməyən qərarları quberniya komissarı tərəfindən həmin qərarın əldə edilməsindən iki həftə müddətində onun qanuna uyğun olmaması səbəbi ilə dairə məhkəməsinə etiraz verilmədiyi təqdirdə icraya yönəldilirdi. Etiraz verilmiş qərarların icrası isə həmin qərarın qanuni qüvvəsini alanadək dayandırılırdı. Fövqəladə halların (elliklə fəlakət, müharibələr və s.) baş verdiyi zaman bəzəndə etiraz verilmiş qərar, qanuna görə, şəhər uprasının məsuliyyəti altında dərhal icraya yönəldilirdi və bu bəzədə həm quberniya komissarı, həm də dairə məhkəməsi məlumatlandırılmalı idi (10, 1448).

Şəhər özünüidarəetməsi ilə bağlı qəbul edilmiş qanunların bir çox mütərəqqi cəhətləri əks etdirmələrinə baxmayaraq, onların tətbiqi zamanı kobud əyintilərə yol verilir, hətta qanunun məzmunundan sapdırmalara rast gəlinirdi. Belə ki, Bakının sənaye-zavod rayonlarının çoxminli əhalisi, dənizçilər və dəmiryol xəttlərinin xidmətçiləri şəhər dumasına seçkilərdə iştirakdan məhrum idilər. Seçici siyahılarının tərtibi seçkilərin keçirilməsinin yubadılmasında maraqlı olan orqana – şəhər uprasına həvalə olunmuşdu. Bu baxımdan da, qanunla seçici siyahılarının tərtibinə yuxarıda adı çəkilən qanunun elan edilməsindən iki həftə müddət ayrılsa da, Bakı şəhər uprası şəhər dumasına seçkilərin 6 aydan tez olmayaraq keçirilə bilməsi haqqında bəyanat vermişdi. Nəticədə qanunla müəyyən edilmiş müddətə əməl olunmamış və dumaya seçkilər 1917-ci ilin 29 oktyabrında keçirilmişdi. Seçkilərdə heç bir partiya həlledici üstünlük qazana bilməsə də, ilk dəfə olaraq Bakı şəhər özünüidarəetməsində milli-demokratik qüvvələr kifayət qədər yer ala bilmişdilər.

Şəhər özünüidarəetməsi ilə yanaşı, Müvəqqəti hökumət tərəfindən ümumi seçki hüququna əsaslanan zemstvo təsisatları islahatının həyata keçirilməsi də nəzərdə tutulurdu. İslahat quberniya və qəza zemstvolarının ən mühüm mənafeələrini əhatə etməli idi. 1917-ci ilin sonlarından etibarən köhnə – inqilaba qədərki idarəetmə institutlarının tədricən aradan qaldırıldığı Rusiyadan fərqli olaraq, Cənubi Qafqazda zemstvo özünüidarəetməsi islahatının layihəsi üzərində işlərin bərpası tendensiyası müşahidə olunurdu. Həmin dövrdə bir sıra bölgələrdə inqilabi komitələrin və sovetlər sisteminin fəaliyyət göstərməsinə baxmayaraq, Azərbaycanda ərazi özünüidarəetməsi başlanğıclarının irəliləyən inkişafının daha aydın timsalını Zaqafqaziya Komissarlığının 1918-ci il 25 yanvar tarixli «Cənubi Qafqazda zemstvo təsisatları haqqında müvəqqəti əsasnamə»si (2, siy.1, iş 261, vv. 101-165) ilə müəyyən edilmiş qəza özünüidarəetməsində görmək olar. Belə ki, qanunun 9-cu maddəsinə uyğun olaraq Bakı şəhəri üçün (şəhər qradonaçalnikliyi hüduudlarında) ayrıca zemstvo (qəza zemstvosu hüququ ilə), Bakı qəzasının sənaye əraziləri də daxil olmaqla digər əraziləri üçün isə ikinci qəza zemstvo vahidinin yaradılması nəzərdə tutulurdu (1, siy.1, iş 765, vv. 53; 84). Şəhər hüduudlarında zemstvo işlərinin idarə edilməsinin Şəhər Dumasına və uprasına həvalə olunması müəyyən edilmişdi (bu zaman şəhər duması qəza zemstvo yığıncağının, şəhər uprası isə qəza zemstvo uprasının səlahiyyətlərini yerinə yetirirdilər (2, siy.1, iş 261, vv. 106-107).

Zaqafqaziya Komissarlığı tərəfindən 1918-ci il 25 yanvar tarixdə «Cənubi Qafqazda nahiyə, qəza və quberniya seçkilərinin keçirilməsi haqqında təlimat» da qəbul edilmişdi. Həmçinin, «Zemstvo təsisatları haqqında müvəqqəti əsasnamə»yə əlavə qismində «Quberniya və qəza zemstvo yığıncaqlarının qısnılarının sayı haqqında cədvəl» hazırlanaraq qəbul edilmişdi. Cədvələ Cənubi Qafqazın mübahisəli əraziləri istisna olmaqla (məsələn, Borçalı qəzası, İrəvan quberniyası və s.), digər ərazilər daxil edilmişdi. Zemstvo əsasnaməsinə əlavə olaraq, həmçinin «Cənubi Qafqazda zemstvo təsisatları haqqında müvəqqəti əsasnamənin qüvvəyə gətirilməsi haqqında qaydalar» və «Qısnıların seçkilərinin keçirilməsi haqqında təlimat» qəbul olunaraq nəşr edilmişdi. Quberniya və qəza icraiyyə komitələri və zemstvoların tətbiqi üzrə qəza komitələri özlərinin fəaliyyətində həmin normativ aktları rəhbər tuturdular. Zemstvo təsisatları haqqında müvəqqəti əsasnamənin ayrı-ayrı müddələrinin tətbiqinin asanlaşdırılması məqsədilə bir sıra maddələrə əlavələr formasında normativ sənədlər qəbul edilmişdi. Belə ki, qanunun 8-ci maddəsinə əlavə qismində qəbul edilmiş «Zemstvo smetalarının və təqsimlərinin tərtibi, təsdiqi və icrası haqqında qaydalar» (2, siy.1, iş 261, vv. 166-171), 105-ci maddəsinə əlavə olaraq verilmiş «Zemstvo yığıncaqlarının sədrlərinin hüquq və vəzifələri haqqında» (2, siy.1, iş 261, vv. 172-176) və s. aktlar göstərilən məqsədlərə xidmət edirdi.

Həmin dövrdə «Cənubi Qafqazda zemstvo təsisatları haqqında müvəqqəti əsasnamə»nin Bakıda və Bakı quberniyasına daxil olan bir sıra ərazilərdə tətbiqinin qeyri-mümkünlüyü bu ərazilərdə hakimiyyətin bolşeviklərin əlində olması və bu hakimiyyətin möhkəmləndirilməsi üçün bolşevik-daşnak birləşmələri tərəfindən azərbaycanlıların milli zəmində kütləvi qırğınlarının təşkili ilə əlaqədar idisə, Azərbaycanın digər bölgələrində bu qanunun realizəsi tamamilə başqa səbəblərlə bağlı idi. Belə ki, daha çox siyasi xarakterli məsələlərlə, milli məsələlərin tənzimlənməsi və ərazi mübahisələri ilə əlaqədar aparılan danışıqlarla, mərkəzi hakimiyyət orqanlarının fəaliyyətinin tənzimlənməsi ilə, həmçinin aqrar məsələlərin həlli ilə daha çox məşğul olan Zaqafqaziya Seyminin fəaliyyəti dövründə bu ərazilərdə zemstvo özünüidarəsinin tətbiqinə bir elə mühüm diqqət yetirilmirdi. Zaqafqaziya Seyminin dağılması və Azərbaycanın da öz müstəqilliyini elan etməsi zemstvo özünüidarəetməsinin reallaşdırılması ilə bağlı normativ-hüquqi və təcrübi fəaliyyətin müəyyən fasilədən sonra yenidən başlanılmasını labüd etmiş oldu.

Beləliklə, yekun olaraq qeyd etmək olar ki, Müvəqqəti hökumət, eləcə də Zaqafqaziya Komissarlığı özlərinin yeniliklərində yerli idarəetmə və özünüidarəetmənin təşkilinin ümumavropa standartları istiqamətində hərəkət etməyə və burjua prinsiplərinə əsaslanan yeni islahatlar həyata keçirməyə cəhd göstərmişdilər. Çox güman ki, burjua-demokratik hökuməti özünün modelində bütün ölkə ərazisində yerli özünüidarəetmənin quruluşu üçün daha münasib olan «orta xətti» əsas götürmüşdü. Yerli özünüidarəetmə orqanlarının üzərinə yeni dövləti funksiyalar qoymaqla, eyni zamanda hökumət onların müstəqilliyi üçün zəminlər yaratmağı və yerli sakinlərin içərisindən bu orqanların seçki yolu ilə formalaşdırılmasının təmin edilməsini qarşısına məqsəd kimi qoymuşdu.

Onu da qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin fəaliyyətinin ilk dövrlərdə yerli idarəetmə və özünüidarəetmə ilə bağlı yuxarıda araşdırdığımız normativ-hüquqi aktların hüquqi qüvvəsi müəyyən dövr üçün (keçid dövründə) saxlanılmışdı. Bir qədər sonra Cümhuriyyətin yaradıcıları müstəqilliyini elan etmiş

dövlətin idarəetmə sisteminin təşkilində və təkmilləşdirilməsində yerli idarəetmə və özünüidarəetmə sahəsində toplanmış elmi-nəzəri və empirik materiallardan bəhrələ-nərək özünüidarəetmə təsisatlarının özlərinin təyinatına müvafiq surətdə səmərəli fəa-liyyətinin təmin edilməsindən ötrü demokratik və bəşəri dəyərlərə söykənən hüquqi zəmin hazırlamışdılar.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan Respublikasının Dövlət Tarix Arxivi. F. 389.
2. Gürcüstan Respublikasının Dövlət Tarix Arxivi F. 1818.
3. Rusiya Dövlət Tarix Arxivi F.f. 366, 398.
4. «Bakı» qəzeti, 9 mart 1917-ci il.
5. İsmayılov X.C. Azərbaycanın dövlət və hüquq tarixi. Bakı: Nurlan, 2006, 720 s.
6. Гильченко Л.В. Из истории местного самоуправления в России // Государство и право. 1996, № 2, с.149-151.
7. «Народная свобода», 1917 г., 20 октября
8. Нотович О.К. Основы реформ местного и центрального управления. СПб.: 1882, 236 с.
9. Сборник указов и постановлений Временного правительства. Выпуск № 2, ч. I, отд. I – VIII. Пг., 1918, с.444- 480.
10. Собрание узаконений и распоряжений правительства, издаваемое при Правитель-ствующем сенате. 8 июля 1917 г., №157, отд. I, ст.869, с.1448.
11. Собрание узаконений и распоряжений Временного правительства. 1917 г., № 246, ст.1749.
12. Туманов Г.М. Организация земства в Закавказье. Тифлис: 1918, 14 с.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ МЕСТНЫХ ОРГАНОВ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ВЛАСТИ И ОРГАНОВ МЕСТНОГО САМОУПРАВЛЕНИЯ НАКАНУНЕ ОБРАЗОВАНИЯ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ ДЕМОКРАТИЧЕСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

Х.Дж.ИСМАЙЛОВ

РЕЗЮМЕ

Накануне образования Азербайджанской Демократической Республики нахо-дившиеся у власти Временные Правительства России и Закавказья сочли необходимым повышения роли самоуправления в государстве, реформирования системы городского и земского самоуправления для выхода из создавшегося кризисного положения в об-щественно-политической жизни государства. В марте 1917 г. была принята Декларация, где во главу всех преобразований ставилась реформа местного самоуправления на основе всеобщего избирательного права. В статье исследуются нормативно-правовые основы взаимоотношений местных органов государственной власти и самоуправления, рассматриваются правовые основы функционирования городского самоуправления, анализируются сущность актов о земском самоуправлении, посредством которых предусматривалось введение этого вида самоуправления в Азербайджане.

**REGULATORY-LEGAL BASES OF THE ACTIVITY OF LOCAL PUBLIC
AUTHORITIES AND LOCAL SELF-GOVERNMENTS ON THE EVE
OF THE ESTABLISHMENT OF THE AZERBAIJAN DEMOCRATIC REPUBLIC**

Kh.J. ISMAYILOV

SUMMARY

On the eve of the establishment of the Azerbaijan Democratic Republic the Provisional Governments at the power of Russia and Transcaucasia considered that increasing the role of self-government in the state, reformation of the system of town and territorial (zemstvo) self-governments were necessary to exit from the crisis position in the socio-political life of the state.